

η φύση

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΗΣ ΦΥΣΗΣ

ΤΕΥΧΟΣ 178

ΙΟΥΛΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2024

Αράχνη *Thomisus onustus* επάνω σε orchidea του είδους *Orchis italica* (φωτ. Γιώργος Πηλούμης)

η φύση

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΙΑΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΗΣ ΦΥΣΗΣ

ΤΕΥΧΟΣ 178 • ΙΟΥΛΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2024

ISSN 1107-681X • Κωδικός 014064

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Σμαράγδα Αδαμαντιάδου, Άρης Βιδάλης,
Μίλτος Γκλέτσος, Χρήστος Κατσαράς,
Ντόναλντ Μάθιους, Εβίτα Παρσάκη,
Νίκος Πέτρου, Σταμάτης Σκαμπαρδώνης.

Εκδότης - Υπεύθυνος ύλης
Σταμάτης Σκαμπαρδώνης, Νίκης 20, 105 57 Αθήνα

Τα ευυπόγραφα άρθρα αντιπροσωπεύουν τις απόψεις
των συγγραφέων και όχι αναγκαστικά της Εταιρίας.

Επιμέλεια έκδοσης:
Σταμάτης Σκαμπαρδώνης

Σελιδοποίηση - επεξεργασία
Άρης Βιδάλης

Τιμή Τεύχους 4 ΕΥΡΩ
Στα μέλη διανέμεται δωρεάν.

ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ:

**Προστασία
της Φύσης**
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΗΣ ΦΥΣΗΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΗΣ ΦΥΣΗΣ
Νίκης 20, 105 57 Αθήνα
Τηλ.: 210-3224944, 210-3314563
E-mail: info@eepf.gr - Ιστοθέση: www.eepf.gr

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

Πρόεδρος: **Νίκος Πέτρου**
Αντιπρόεδρος: **Αλέξια Νικηφοράκη**
Γεν. Γραμματέας: **Σταμάτης Σκαμπαρδώνης**
Αναπλ. Γεν. Γραμματέας: **Μαρίνα Γερουλάνου**
Ταμίας: **Ιωάννης Πεχλιβανίδης**
Έφορος Εκδηλώσεων: **Αναστασία Μισεγιάννη**
Μέλη: **Βέρα Βορούλλα, Γιώργος Θεοδωράτος,**
Σοφία Καινουργίου, Πέτρος Μπλέσιος
Επίτιμος Πρόεδρος: **Γιώργος Σφήκας**

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

COP29... αποφύγαμε την καταστροφή.....	N. Πέτρου	3
Συνέντευξη με τη Μαρία Δαμανάκη σχετικά με την COP29		7
Καρέτα 2024: Ρεκór φωλιών στη Ζάκυνθο και τον Κυπαρισσιτικό Κόλπο... ..	Δ. Μαργαριτούλης	9
Είναι η ξηρασία προϋπόθεση για τη λειψυδρία; Η σημασία των έργων αξιοποίησης υδατικών πόρων	N. Μαμάσης	16
Ανακαλύπτοντας το δένδρο-μάνα.....	N. Μάθιους	20
Τριχόπτερα – Οι υποβρύχιοι αρχιτέκτονες των γλυκών νερών.....	I. Καραούζας	24
Είναι τα ζώα συνειδητά;	Σ. Αδαμαντιάδου	26
Ένα νέο Προστατευόμενο Τοπίο στην Αγία Κυριακή Χανίων.....	M. Γκλέτσος	32
Ενημέρωση από τον τομέα «φύση» της ΕΕΠΦ	M. Γκλέτσος	34
Ανοίγουμε ένα παράθυρο στον κόσμο	Σ. Αδαμαντιάδου	38
Ένα σχολείο στην Γκάνα, ένα σχολείο για όλους μας!	M. Γιαννακοπούλου	41
ΑΛΙΚΗ, κομμάτι της καρδιάς μας	Δ. Παπαδοπούλου	43
Νέα εταιρική ταυτότητα για την ΕΕΠΦ – Ανανέωση της ιστοσελίδας.....	M. Γερουλάνου	45
Βιβλιοπωλείο της ΕΕΠΦ.....		47
Η ΕΕΠΦ «υποστηρικτής» της παιδικής θεατρικής παράστασης «Ψαρόσουπα»	E. Παρσάκη	48
HORIZON-MSCA TOPIO	A. Σπυρόπουλος	49
NaTour4CChange,	Ξ. Χαντζητρούντσιου, A. Σπυρόπουλος	36
Τα νέα ευρωπαϊκά έργα της ΕΕΠΦ HORIZON ProClean Lakes και Interreg NEXT Black Sea Basin EOL	Ξ. Χαντζητρούντσιου, A. Σπυρόπουλος	52
LIFE PRIMED	Ξ. Χαντζητρούντσιου	54
GreenKey		56
Γαλάζια Σημαία	Δ. N. Βουρδουμπά	57
Μαζί για το ΔάSOS	Λ. Στεργιανόπουλος	58
Στρέφομαι γύρω από τον Στρέφη	X. Νάτσικα	60
Οι πεζοπόροι του ΑΣΕΠ στον Υμηττό με την ΕΕΠΦ!	Λ. Χατζηβασιλείου	62
Εγγραφές μελών - Δωρεές		63

ΕΞΩΦΥΛΛΟ: Αράχνη *Thomisus onustus* επάνω σε
ορχιδέα του είδους *Orchis italica* (φωτ. Γιώργος Πλούμης)

Η Ελληνική Εταιρία Προστασίας της Φύσης έχει ως αποστολή της να ενημερώνει και να ευαισθητοποιεί τόσο τους Έλληνες, όσο και αυτούς που αγαπούν την Ελλάδα, για τη φυσική κληρονομιά της χώρας μας και να δραστηριοποιείται για την προστασία της.

Καρέτα 2024: Ρεκόρ φωλιών στη Ζάκυνθο και τον Κυπαρισσιακό Κόλπο ή «τα καλά κόποις κτώνται»

Δημήτρης Μαργαριτούλης^{1,2}

Για την ιστορία

Έχουν περάσει 44 χρόνια από τότε που δημοσίευσα το πρώτο άρθρο μου στη «ΦΥΣΗ» για τις θαλάσσιες χελώνες στη Ζάκυνθο (1980 - τεύχος 22). Η συνταρακτική εμπειρία της «ανακάλυψης» του βιοτόπου της χελώνας το 1977 μου είχε γίνει έμμονη ιδέα, «κόλλημα». Κοιμόμουν και ξυπνούσα με τις θαλάσσιες χελώνες στο μυαλό. Τα μεγαλοπρεπή αυτά ζώα έρχονταν, άγνωστο τότε από πού, έβγαιναν στις σκοτεινές, ακόμη, παραλίες του Λαγανά, έκαναν φωλιά στη ζεστή άμμο όπου άφηναν γύρω στα 100 αυγά, και μετά από 45-55 μέρες, έβγαιναν μικροσκοπικά χελωνάκια τα οποία, τρέχοντας όλα μαζί, χάνονταν στη θάλασσα.

Το «κόλλημα» επηρέασε βαθιά την επαγγελματική μου ζωή. Ευτυχώς, όχι και την οικογενειακή, μιας και η οικογένεια «κόλλησε» κι αυτή το μικρόβιο και –ευτυχώς– μου συμπαράσταθηκε.

¹ Ο Δημήτρης Μαργαριτούλης είναι ιδρυτικό μέλος του Συλλόγου για την Προστασία της Θαλάσσιας Χελώνας ΑΡΧΕΛΩΝ. Για τη δουλειά του στις χελώνες, βραβεύτηκε από την Ακαδημία Αθηνών (1984). Συμμετέχει στην ομάδα σύνταξης του νόμου-πλαισίου για την προστασία του περιβάλλοντος (Ν. 1650/1986). Διετέλεσε πρόεδρος του ΑΡΧΕΛΩΝ και της International Sea Turtle Society (ISTS) καθώς και υπεύθυνος για τη Μεσόγειο του Marine Turtle Specialist Group (MTSG) της IUCN (World Conservation Union). Έχει δημοσιεύσει πλήθος επιστημονικών άρθρων στην Ελλάδα και το εξωτερικό.

² Ευχαριστώ την Άννα Κρεμέζη-Μαργαριτούλη για την επιμέλεια του κειμένου.

Όντας μέλος της ΕΕΠΦ προσέτρεξα στον αείμνηστο Γραμματέα της Βύρωνα Αντύπα ο οποίος, γνωρίζοντας καλά την ελληνική φύση, «έπιασε» αμέσως την ιδιαιτερότητα και οπυδαιότητα του θέματος και, σε συνεννόηση με τον αείμνηστο Μαρίνο Γερουλάνο, προϊστάμενο της Γραμματείας του Εθνικού Συμβουλίου Χωροταξίας και Περιβάλλοντος, της μόνης κρατικής υπηρεσίας που ασχολείτο τότε με την προστασία της φύσης, κατάφεραν να εξασφαλίσουν μια μικρή οικονομική ενίσχυση από τα κεντρικά της IUCN/WWF στην Ελβετία. Αυτό βοήθησε πολύ ώστε να οργανώσω μια μικρή ομάδα από φίλους και γνωστούς στην αρχή και να αρχίσουμε πιλοτικά το 1982 την καταμέτρηση των φωλιών και το μαρκάρισμα των χελωνών στη Ζάκυνθο αλλά και στον Κυπαρισσιακό Κόλπο όπου είχαμε εν τω μεταξύ «ανακαλύψει» και εκεί ωοτοκία. Η ομάδα γρήγορα ενισχύθηκε από αφοσιωμένους εθελοντές, στην πλειοψηφία τους φοιτητές βιολογίας του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, χάρη στην ενθάρρυνση του αείμνηστου καθηγητή οικολογίας Νίκου Μάργαρη. Ορισμένοι από εκείνους τους φοιτητές συνεχίζουν μέχρι σήμερα να προσφέρουν στην προστασία της χελώνας.

Εκείνη την εποχή, στη Ζάκυνθο επικρατούσε το «όνειρο» της άνευ όρων τουριστικής ανάπτυξης. Σχεδόν όλη η ζακυνθινή γη, με το ιδιόμορφο ιδιοκτησιακό καθεστώς, προοριζόταν για του-

ριστική αξιοποίηση, άλλοτε με πωλήσεις γης κι άλλοτε με ιδιο-κατασκευές, πολλές από τις οποίες ήταν αυθαίρετες. Η έγκαιρη παρέμβαση του φωτισμένου Υπουργού Περιβάλλοντος Αντώνη Τρίτση που, ελλείψει κατάλληλου νομικού πλαισίου, πήρε τα πρώτα μέτρα προστασίας με περιορισμούς στη δόμηση και στις χρήσεις γης, ήταν καταλυτική για την επόμενη εξέλιξη. Στον Κυπριασιακό Κόλπο, με την αχανή παραλία των 45 χλμ., η κατάσταση ήταν πολύ καλύτερη από πλευράς τουριστικής πίεσης.

Η ίδρυση του Αρχέλων

Η δημοσιοποίηση του βιοτόπου στη Ζάκυνθο και η αυξανόμενη ευαισθητοποίηση της κοινωνίας στην Ελλάδα και στο εξωτερικό δημιούργησαν ισχυρές τοπικές αντιδράσεις. Η σχεδόν συνεχής απασχόληση που χρειαζόταν για την αντιμετώπιση των προκλήσεων, δεν μπορούσε πλέον να αντιμετωπιστεί από την ΕΕΠΦ –παρόλη την καλή διάθεση του Βύρωνα- και έτσι το 1983 δημιουργήθηκε ο Σύλλογος για την Προστασία της Θαλάσσιας Χελώνας (ΣΠΘΧ), σήμερα ΑΡΧΕΛΩΝ, μια ιδιάζουσα περιβαλλοντική οργάνωση που ασχολείται αποκλειστικά με τις θαλάσσιες χελώνες.

Όσοι δραστηριοποιηθήκαμε στο Σύλλογο γρήγορα καταλάβαμε ότι, επειδή οι χελώνες είναι μακρόβια ζώα με αργή ενηλικίωση, έπρεπε να συλλέγουμε στοιχεία για πολλά χρόνια, κάνοντας μονότονη «δουλειά μυρμηγκιού», ώστε να φτιαχτεί μια ολοκληρωμένη εικόνα για την κατάσταση των πληθυσμών και τις διαχρονικές τους τάσεις. Έτσι από το 1984, μετά από κάποιους πειραματισμούς στις μεθοδολογίες μας, και με την οικονομική βοήθεια αρχικά του Υπουργείου Περιβάλλοντος (τό-

τε ΥΧΟΠ) και μετά του WWF International, αρχίσαμε τη συστηματική συλλογή συγκεκριμένων στοιχείων αφενός στις έξι παραλίες του Κόλπου Λαγανά και αφετέρου στο νότιο τμήμα του Κυπριασιακού Κόλπου, όπου συγκεντρώνονταν το 86% των φωλιών του Κυπριασιακού (βλ. Η ΦΥΣΗ, τεύχος 140 του 2013).

Οι εθελοντές

Η καταγραφή της αναπαραγωγικής δραστηριότητας της θαλάσσιας χελώνας δεν είναι καθόλου εύκολη υπόθεση. Πρέπει να γίνεται κάθε χρόνο την ίδια χρονική περίοδο (Μάιος-Οκτώβριος), ταυτόχρονα σε όλες τις παραλίες, καθημερινά, τις πρωινές ώρες πριν οβησούν τα χνάρια από τον άνεμο ή τους λουόμενους. Χρειάζονται δηλαδή πολλοί άνθρωποι ταυτόχρονα. Έτσι οργανώσαμε ένα πρωτόγνωρο στην Ελλάδα δίκτυο εθελοντών που έπρεπε να εκπαιδευτεί στο πεδίο, να μάθει την «αργκό» του προγράμματος και να γνωρίζει καλά τις προτεραιότητες ώστε, σε περίπτωση δυσχερειών, να μην χάνονται σημαντικά δεδομένα. Το δίκτυο αυτό από το 1987 άρχισε να εμπλουτίζεται και με ξένους εθελοντές από πολλές χώρες. Υπολογίζω ότι από το 1984 μέχρι σήμερα δούλεψαν στη Ζάκυνθο και στον Κυπριασιακό Κόλπο πάνω από 5.000 εθελοντές στην πλειοψηφία τους νέοι, κάτω των 25 ετών. Πιστεύω ότι η συμμετοχή των παιδιών αυτών στα προγράμματα του ΑΡΧΕΛΩΝ υπήρξε σπουδαίο «σχολείο» ζωής και άφησε έντονο αποτύπωμα στην κοινωνική συμπεριφορά και στη σταδιοδρομία τους. Ορισμένοι μάλιστα πήραν θέσεις ευθύνης σε κρατικούς φορείς, διεθνείς οργανισμούς, πανεπιστήμια, ερευνητικά κέντρα και σε άλλες περιβαλλοντικές οργανώσεις.

Η παραλία Σεκάνια στη Ζάκυνθο συγκεντρώνει το 50% όλων των φωλιών στον Κόλπο του Λαγανά (φωτό: Α. Lamaj/ΑΡΧΕΛΩΝ).

Οι θαλάσσιες χελώνες αφήνουν 100 αυγά στη ζεστή άμμο τα οποία εκκοιλιάγονται σε 45-55 μέρες ανάλογα με τη θερμοκρασία της άμμου (φωτό: Δ. Μαργαριτούλης).

Η αγορά των Σεκανίων

Από την αρχή είχαμε διαπιστώσει ότι περίπου οι μισές φωλιές στη Ζάκυνθο γίνονταν στην 600 μέτρων παραλία Σεκάνια, που ήταν ερημική, χωρίς οδική πρόσβαση, με τα πρηνή πίσω από την παραλία να ανήκουν σε ντόπια οικογένεια. Και η προσέγγιση από τη θάλασσα ήταν δύσκολη λόγω των πολλών υφάλων. Ιδανική περίπτωση για καταφύγιο της θαλάσσιας χελώνας αν βρίσκαμε τρόπο να λύσουμε το ιδιοκτησιακό. Ανοίξαμε λοιπόν σιγά-σιγά κουβεντούλα με τους ιδιοκτήτες που, λόγω των μέτρων Τρίτση, είχαν αρχίσει να ανησυχούν για το μέλλον της ιδιοκτησίας τους.

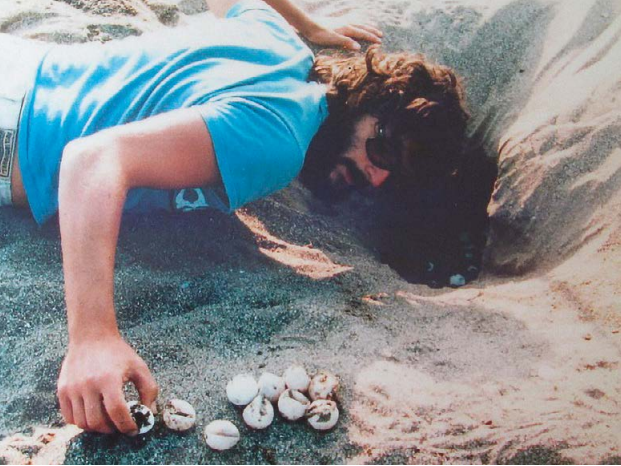
Εδώ αξίζει να επεκταθώ λίγο για να περιγράψω πώς αποκτήθηκαν τα Σεκάνια: Ο τότε αντιπρόεδρος του WWF International και λάτρης της ελληνικής φύσης Dr Luc Hoffman ζήτησε τον Ιούλιο του 1987 να επισκεφθεί το πρόγραμμά μας στη Ζάκυνθο. Ο Θωμάς Αράνης, τότε Πρόεδρος του Συλλόγου, τον οδήγησε στα Σεκάνια από τον Λαγανά με μια μικρή φουσκωτή βαρκούλα, τόσο μικρή που ο Luc παρέμεινε «παγωμένος» σε όλη τη διαδρομή, κρατώντας σφικτά το σκοινί ασφαλείας της βάρκας. «Ξεπάγωσε» κάπως, όταν είδε την όμορφη παρθένα παραλία και τα πολλά ίχνη από χελώνες. Εκεί ο Θωμάς του «πέταξε» την ιδέα για αγορά της ιδιωτικής γης πίσω από την παραλία. Έτσι θα σώζονταν τουλάχιστον το 50% των φωλιών από τον επερχόμενο τουριστικό «οδοστρωτήρα». Αν και εκείνη τη στιγμή ο Luc δεν είπε κάτι συ-

γκεκριμένο, ο Θωμάς κατάλαβε ότι η ιδέα «έπιασε τόπο». Με την επιστροφή στην Αθήνα, στις 27 Ιουλίου 1987, ο Luc κάλεσε τον Θωμά κι εμένα στο ξενοδοχείο Μεγάλη Βρετανία, όπου διέμενε, και ζήτησε να δει τα στοιχεία ωστοκίας που είχαμε συγκεντρώσει τα προηγούμενα χρόνια, πράγμα που κάναμε αμέσως.

Εμείς, συνεχίσαμε περιστασιακά την κουβεντούλα με τους ιδιοκτήτες, δεν συμφωνούσαν όλοι, αλλά μια μέρα το καλοκαίρι του 1989 κάλεσαν το Θωμά στο σπίτι τους στο Ξηροκάστελο και είπαν: «Θα συμφωνούσαμε για πώληση,

θηρευμένη φωλιά στον Κυπαρισσιακό Κόλπο. Όταν έχει υγρασία στην άμμο οι αλπεούδες καταφέρνουν να φτάσουν στα αυγά κάνοντας «ηλαγούμι» κάτω από το προστατευτικό πλέγμα (φωτό: ΑΡΧΕΛΩΝ).

Καθάρισμα φωλιάς από θηρευμένα αυγά στον Κυπαρισσιακό Κόλπο. Η παραμονή αυτών των αυγών στη φωλιά μπορεί να μολύνει τα υπόλοιπα αυγά (φωτό: ΑΡΧΕΛΩΝ).

αν καταθέσετε μέσα σε μια εβδομάδα ένα σημαντικό ποσό σε αυτόν τον τραπεζικό λογαριασμό». Αμέσως ο Θωμάς κατεβαίνει (σχεδόν τρέχοντας) στον ΟΤΕ στην πόλη της Ζακύνθου και τηλεφωνεί στον Dr Hoffmann στην Ελβετία, ο οποίος την επόμενη μέρα κατέθεσε το ποσό στο λογαριασμό των ιδιοκτητών! Έτσι απλά, χωρίς τον παραμικρό ενδοιασμό και χωρίς να ζητήσει από εμάς καμία δέσμευση. Τέτοια ήταν η εμπιστοσύνη που του είχαμε εμπνεύσει. Σύντομα άνοιξε και το ελληνικό γραφείο του WWF με διευθύντρια την Τζωρτζια Βαλαώρα, η οποία οριστικοποίησε την αγορά, με την υπογραφή συμβολαίου το 1994. Η αγορά ολοκληρώθηκε με την οικονομική ενίσχυση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και μετά από μια πετυχημένη πανευρωπαϊκή εκστρατεία για να συγκεντρωθεί το ποσό των 600 εκατομμυρίων δραχμών που είχαν ζητήσει οι ιδιοκτήτες. Μετά την αγορά, το WWF περιέφραξε την 300 στρεμμάτων ιδιωτική περιοχή πίσω από την παραλία και οργάνωσε καλά τη φύλαξη και την πυρασφάλειά της.

Το αντιθηρευτικό πλέγμα εμποδίζει τις αλεπούδες να σκάψουν πάνω από τη φωλιά αλλά επιτρέπει στα χελωνάκια, όταν εκκοσμηθούν, να φύγουν για τη θάλασσα (φωτό: C. Azière/ ΑΡΧΕΛΩΝ).

Η αγορά των Σεκανίων, εκτός από την άμεση προστασία ενός σημαντικού βιοτόπου, βοήθησε και στην ίδρυση του Εθνικού Θαλάσσιου Πάρκου Ζακύνθου. Τα «προστατευμένα» πλέον -με την αγορά- Σεκάνια, που ήταν ο αδιαμφισβήτητος «πυρήνας» του Πάρκου, μαζί με την απειλή του ευρωπαϊκού δικαστηρίου, έπεισαν τελικά την πολιτική ηγεσία να υπογράψει το Προεδρικό Διάταγμα το 1999, και την ίδρυση του Φορέα Διαχείρισης (ΦΔ) τον επόμενο χρόνο. Θα κοινό, μεγάλη παράλειψη να μην αναφέρω εδώ τον αγώνα της Δίλης Βενιζέλου που, μεταξύ άλλων, διεθνοποίησε το θέμα της θαλάσσιας χελώνας στη Ζάκυνθο, που συνέβαλε και στην παραπομπή της Ελλάδας.

Με την ίδρυση του Πάρκου, τα Σεκάνια είναι πλέον θεσμοθετημένη Περιοχή Απόλυτης Προστασίας, «κλειστής» στο κοινό, όπου οι χελώνες ωστόσο ανεμπόδιστα. Ο ΑΡΧΕΛΩΝ και το WWF Ελλάς συμμετείχαν στο Διοικητικό Συμβούλιο του ΦΔ μέχρι την πρόσφατη αντικατάσταση των ΦΔ από τις Μονάδες Διαχείρισης του νέο-ιδρυθέντος Οργανισμού Φυσικού Περιβάλλοντος και Κλιματικής Αλλαγής (ΟΦΥΠΕΚΑ).

Η «μάχη» συνεχίζεται

Μετά την επιτυχή προστασία του πυρήνα, η «μάχη» συνεχίζεται στις άλλες παραλίες και στη θάλασσα της Ζακύνθου που, όπως αναμενόταν, δέχονται όλο και μεγαλύτερες τουριστικές πιέσεις τις οποίες η Μονάδα Διαχείρισης του ΟΦΥΠΕΚΑ οφείλει να ελέγχει. Παρά τις χιλιάδες τουριστών, ο αριθμός ομπρελών και η παραμονή στην παραλία μετά τη δύση του ηλίου ελέγχονται, ικανοποιητικά, θα έλεγα, σε σύγκριση με την κατάσταση πριν τη δημιουργία του Πάρκου. Όμως, οι αυθαιρεσίες παραμένουν και ο μεγάλος αριθμός σκαφών παρατήρησης χελωνών δημιουργεί πρόβλημα, ιδίως προς το τέλος της περιόδου που οι χελώνες λιγοστεύουν (βλ. Η ΦΥΣΗ, Τεύχος 140 του 2013).

Στις προσπάθειες προστασίας συμμετέχει ενεργά και ο ΑΡΧΕΛΩΝ καταγράφοντας τις καθημερινές παραβιάσεις της νομοθεσίας και ενημερώνοντας τους φύλακες του Πάρκου. Επίσης, ο ΑΡΧΕΛΩΝ παρέχει στον ΟΦΥΠΕΚΑ, για τις ανάγκες διαχείρισης του βιοτόπου, τα δεδομένα της αναπαραγωγής που συλλέγει κάθε χρόνο. Δεν χρειάζεται να τονίσω ότι η παρουσία του ΑΡΧΕΛΩΝ στη Ζάκυνθο, αλλά και στον Κυπαρισσιακό Κόλπο, έχει ανεπίσημα και ελεγκτικό χαρακτήρα για την εφαρμογή της νομοθεσίας. Κάθε χρόνο τόσο η Ευρωπαϊκή Επιτροπή όσο και το Συμβούλιο της Ευρώπης (μέσω της Διεθνούς Σύμβασης της Βέρνης) αναμένουν την ετήσια αναφορά του ΑΡΧΕΛΩΝ για τις δύο αυτές περιοχές, που συγκεντρώνουν τους μεγαλύτερους πληθυσμούς της Καρέτα στη Μεσόγειο.

Πρωινή επιστροφή στη θάλασσα μετά την ωτοκία στα Σεκάνια (Φωτό: Γ. Σαμλίδου).

Ρεκόρ φωλιών

Σήμερα, μετά από 41 χρόνια παρατηρήσεων, είμαστε σε θέση να έχουμε μια ιδέα για την διαχρονική πορεία αυτών των αναπαραγωγικών πληθυσμών. Κρίνοντας από τον αριθμό φωλιών, ο πληθυσμός στη Ζάκυνθο φαίνεται να είναι μακροπρόθεσμα σταθερός, με μεγάλες ετήσιες αυξομειώσεις και μια υπόνοια αύξησης τα τελευταία χρόνια.

Διαφορετική εικόνα παρουσιάζει ο πληθυσμός στον Κυπαρισσιακό. Εδώ, η αύξηση των φωλιών τα τελευταία 12 χρόνια είναι αλματώδης. Έχει διαπιστωθεί ότι οι ετήσιες αυξομειώσεις των φωλιών οφείλονται κυρίως σε περιβαλλοντικούς παράγοντες που επηρεάζουν τους τόπους διατροφής των χελωνών στη θάλασσα. Οι περισσότερες χελώνες δεν ωτοκούν κάθε χρόνο, επειδή χρειάζονται περισσότερα χρόνια για να συγκεντρώσουν το ενεργειακό απόθεμα που θα τους επιτρέψει να μεταναστεύσουν, να ζευγαρώσουν και να γεννήσουν. Αν υπάρχει επάρκεια τροφής, οι χελώνες θα τραφούν καλύτερα και θα επιχειρήσουν αναπαραγωγή συχνότερα. Αυτός είναι ο κύριος λόγος που κάποιες χρονιές εμφανίζονται εξάρσεις στον αριθμό φωλιών.

Το 2024, ο ΑΡΧΕΛΩΝ κατέγραψε ρεκόρ αριθμού φωλιών στη Ζάκυνθο και στον Κυπαρισσιακό Κόλπο. Στη Ζάκυνθο καταγράφηκαν περίπου 2.400 φωλιές (με μέσο όρο προηγούμενων ετών τις 1.230 φωλιές, δηλ. αύξηση 95%) και στο νότιο Κυπαρισσιακό Κόλπο καταγράφηκαν 6.700 φωλιές (με μέσο όρο προηγούμενων ετών τις 1.356 φωλιές, δηλ. αύξηση 394%!). Δεδομένου ότι οι χελώνες της Ζακύνθου και του Κυπαρισσιακού μοιρά-

ζονται τις ίδιες περιοχές διατροφής (κυρίως στην Αδριατική και στον Κόλπο του Γκαμπές στην Τυνησία), η τεράστια αύξηση στον Κυπαρισσιακό δεν μπορεί να εξηγηθεί μόνο από τις καλύτερες συνθήκες στα κοινά τροφικά πεδία.

Πού μπορεί λοιπόν να οφείλεται αυτή η πρωτοφανής αύξηση?

Οι απειλές που αντιμετωπίζουν οι χελώνες στον Κυπαρισσιακό είναι διαφορετικές από αυτές της Ζακύνθου. Οι φωλιές στον Κυπαρισσιακό υφίστανται κάθε χρόνο τεράστιες απώλειες από τη θήρευση αυγών, κυρίως από αλεπούδες. Στην πρώτη επίσκεψή μου το 1981, θυμάμαι την παραλία του Αγιαννάκη «στρωμένη» με θηρευμένα αυγά. Τέτοιες απώλειες δεν υπάρχουν στη Ζάκυνθο. Επίσης, οι φωλιές στον Κυπαρισσιακό πλημμυρίζουν συχνά λόγω θαλασσοταραχής από τους επικρατούντες το καλοκαίρι ΒΔ ανέμους. Αντίθετα ο Κόλπος του Λαγανά είναι καλά προφυλαγμένος από αυτούς τους ανέμους. Μετρήσεις στη δεκαετία του 80, έδειξαν ότι στον Κυπαρισσιακό πάνω από τις μισές φωλιές καταστρέφονταν από τη θήρευση και ένα μεγάλο ποσοστό (περίπου 25%) πλημμύριζε από τη θάλασσα.

Ο ΑΡΧΕΛΩΝ, ακολουθώντας διεθνή πρότυπα, σχεδίασε τα ενδεδειγμένα μέτρα προστασίας και από το 1992 ξεκίνησε, στο νότιο τμήμα του Κυπαρισσιακού Κόλπου, συστηματική προστασία όλων των φωλιών, είτε με επί τόπου περίφραξη της φωλιάς είτε με μεταφορά της σε ασφαλέστερο τμήμα της παραλίας. Αποτέλεσμα αυτής της μαζικής

Ο νότιος Κυπαρισσιακός Κόλπος τα τελευταία χρόνια συγκεντρώνει τις περισσότερες φωλιές της Καρέτα στη Μεσόγειο. Σε πρώτο πλάνο εθελόντες εντοπίζουν τον αυγοθήλαμο μιας φωλιάς για να τοποθετήσουν το αντιθηρευτικό πλέγμα (φωτό: Π. Νεστορίδου/ ΑΡΧΕΛΩΝ).

προστασίας φωλιών ήταν η θήρευση να μειωθεί στο 13% (από 50%) και ο πλημμυρισμός στο 9% (από το 25%). Εδώ πρέπει να αναλογιστεί κανείς τις χιλιάδες ανθρωποώρες εργασίας που απαιτούνται όχι μόνο για να προστατευτούν οι φωλιές αλλά και για την καθημερινή «συντήρηση» της προστασίας τους. Πολλές φορές οι αλεπούδες καταφέρνουν να διαπεράσουν τα μεταλλικά πλέγματα και να θηρεύσουν τη φωλιά, ολοσχερώς ή εν μέρει. Σε αυτές τις περιπτώσεις, οι εθελοντές στην καθημερινή τους περιπολία πρέπει να «καθαρίσουν» καλά τη φωλιά από τα θηρευμένα αυγά και έμβρυα, ώστε αν έχουν μείνει απείραχτα αυγά να μην μολυνθούν από μικροοργανισμούς, να τα σκεπάσουν καλά με άμμο, και να επισκευάσουν ή να ενισχύσουν την περίφραξη. Από το 1992 λοιπόν άρχισε να αυξάνεται θεαματικά η επιτυχία εκκόλαψης των φωλιών, άρα και ο αριθμός των νεοσσών που έφταναν στη θάλασσα.

Είναι γνωστό ότι τα χελωνάκια όταν ενηλικιωθούν, μετά από 15-28 χρόνια αναλόγως των συνθηκών, επιστρέφουν για αναπαραγωγή στην περιοχή όπου γεννήθηκαν. Δεν θα έλεγα ότι το είχαμε σίγουρο, πάντως ελπίζαμε και το είδαμε τελικά να συμβαίνει. Από το 2006 φάνηκε μια μικρή αύξηση στον αριθμό φωλιών η οποία συνεχίστηκε, με αυξομειώσεις, και τα επόμενα χρόνια. Έτσι, από τις 580 φωλιές του 2006 φτάσαμε βαθμιαία στις 6.700 φωλιές του 2024! Βοήθησαν βεβαίως και οι ευνοϊκές συνθήκες στα τροφικά πεδία, ειδικά η άνοδος της θερμοκρασίας, που προκάλεσαν μια γενική αύξηση των φωλιών στη Μεσόγειο, όπως αυτή της Ζακύνθου, αλλά το μεγαλύτερο μερίδιο

της αύξησης στον Κυπαρισσιακό Κόλπο οφείλεται αναμφισβήτητα στην ενηλικίωση των νεοσσών που επέζησαν, λόγω των μέτρων προστασίας, και επέστρεψαν για αναπαραγωγή στη γενέτειρά τους.

Συμπερασματικά, η συστηματική και μακροχρόνια προστασία των φωλιών στον Κυπαρισσιακό Κόλπο, μετά από κοπιαστικές προσπάθειες χιλιάδων εθελοντών, είχε ως αποτέλεσμα τη θεαματική ανάκαμψη του αναπαραγωγικού πληθυσμού.

Οι χελώνες ανοίγουν δρόμους

Παρά την αύξηση του πληθυσμού στον Κυπαρισσιακό, οι προσπάθειες προστασίας πρέπει να συνεχιστούν για πολλούς λόγους, όπως είναι η αργή ενηλικίωση, οι αυξανόμενες απειλές στη θάλασσα, η γενική υποβάθμιση των παραλιών, και πληθώρα άλλων παραγόντων που επηρεάζουν τον πολύπλοκο κύκλο ζωής της θαλάσσιας χελώνας. Δεν αναφέρω την κλιματική κρίση επειδή πιστεύω ότι οι θαλάσσιες χελώνες θα προσαρμοστούν στις νέες συνθήκες αλλάζοντας είτε την περίοδο αναπαραγωγής τους (ήδη εδώ και μερικά χρόνια ωοτοκούν όλο και νωρίτερα) ή τις περιοχές αναπαραγωγής τους, όπως συμβαίνει ήδη με την διαρκώς αυξανόμενη επέκταση της ωοτοκίας στα πιο δροσερά νερά της δυτικής Μεσογείου (Ιταλία, Ισπανία). Εξάλλου, οι θαλάσσιες χελώνες που υπάρχουν στον πλανήτη εδώ και εκατομμύρια χρόνια, έχουν επιζηήσει από πολλές περιβαλλοντικές κρίσεις.

Η Ζάκυνθος και ο Κυπαρισσιακός Κόλπος θεωρούνται από την IUCN περιοχές-δείκτες (index areas) και τα δεδομένα που συλλέγει ο ΑΡΧΕΛΩΝ χρησιμοποιούνται για την επανεκτίμηση της κατά-

στασης των απειλούμενων ειδών στον Κόκκινο Κατάλογο (Red List). Η επιλογή αυτών των περιοχών, ως περιοχών-δεικτών, έγινε επειδή τα προγράμματα καταγραφής του ΑΡΧΕΛΩΝ είναι τα μακροβιότερα στη Μεσόγειο και από τα μακροβιότερα στον κόσμο, και επομένως τα στοιχεία που έχουν συγκεντρωθεί έχουν τεράστια αξία.

Λόγω της ανοδικής πορείας των πληθυσμών στις περιοχές-δείκτες στη Μεσόγειο, η IUCN χαρακτήρισε τον μεσογειακό πληθυσμό της Καρέτα ως «Μειωμένης Ανησυχίας» (Least Concern), με την παρατήρηση ότι η καλή εξέλιξη του μεσογειακού πληθυσμού οφείλεται στα μακροχρόνια προγράμματα προστασίας τα οποία πρέπει να συνεχιστούν.

Τα χερσαία και τα θαλάσσια οικοσυστήματα του Κυπαρισσιακού Κόλπου είναι ενταγμένα σε τρεις γειτονικές περιοχές NATURA, προστατεύονται με Προεδρικό Διάταγμα (ΦΕΚ Δ391/03-10-2018), και εποπτεύονται από την Μονάδα Διαχείρισης ΟΦΥ-ΠΕΚΑ «Υγροτόπων Κοτυχίου-Στροφυλιάς και Προστατευόμενων Περιοχών Δυτικής Πελοποννήσου», που όμως δεν έχει ενεργοποιηθεί πλήρως.

Η ύπαρξη των χελωνών στον Κυπαρισσιακό Κόλπο συνέβαλε τα μέγιστα ώστε να προστατευθούν και οι άλλοι βιότοποι της περιοχής όπως αμμόλοφοι, υγρότοποι και παράκτια βλάστηση. Η έκδοση του ΠΔ έγινε, όπως και στην περίπτωση της Ζακύνθου παλαιότερα, με την απειλή του ευρωπαϊκού δικαστηρίου λόγω μη-επαρκούς προστασίας της θαλάσσιας χελώνας. Στην προώθηση της

θεσμικής προστασίας του Κυπαρισσιακού Κόλπου συνοδοιπόροι και συνεργάτες υπήρξαν (και είναι) οι περιβαλλοντικές οργανώσεις MEDASSET και WWF Ελλάς.

Επίλογος

Ας ελπίσουμε ότι ο ΟΦΥΠΕΚΑ, που ανέλαβε πρόσφατα την προστασία της βιοποικιλότητας στην Ελλάδα, θα αναπτύξει σχετικές πρωτοβουλίες λαμβάνοντας υπόψη την μακροχρόνια πείρα, την κοινωνική αποδοχή και το εξειδικευμένο δυναμικό των περιβαλλοντικών οργανώσεων. Προς το παρόν πάντως δεν φαίνεται κάτι τέτοιο, τουλάχιστον όσον αφορά στις θαλάσσιες χελώνες.

Είναι θετικό που η κυβέρνηση εξήγγειλε πρόσφατα τη δημιουργία ενός μεγάλου θαλάσσιου πάρκου στο Ιόνιο που θα περιλαμβάνει τη Ζάκυνθο και τον Κυπαρισσιακό Κόλπο. Την ιδέα αυτή είχε διατυπώσει ο ΑΡΧΕΛΩΝ ήδη από το 2012, ώστε η προστασία και διαχείριση των δύο μεγαλύτερων περιοχών αναπαραγωγής της Καρέτα στη Μεσόγειο να γίνεται πιο εργονομικά και συντονισμένα.

Ας μην ξεχνάμε ότι οι θαλάσσιες χελώνες σηκώνουν, στο καβούκι τους, μεγάλο βάρος των προσπαθειών για τη διάσωση των ακτών και τη διατήρηση της βιοποικιλότητας.

Θα κλείσω με αυτό που είπε κάποτε ο Άγγλος συγγραφέας Rudyard Kipling: «Οι κήποι δεν δημιουργούνται τραγουδώντας «ω! τί ομορφιά!» ενώ κάθεται στη σκιά». ■

Τα προγράμματα του ΑΡΧΕΛΩΝ θα ήταν ανέφικτα χωρίς τους εθελοντές, από πολλές χώρες, που χάρη στην εργατικότητά τους, αφοσίωση και προσήλωση στον κοινό σκοπό γίνονται πραγματικότητα (φωτό: ΑΡΧΕΛΩΝ).

